

Tematika Nyelvtörténet I: A nyelvi változás alapkérdései című tárgyhoz BA-szakosoknak

A kurzus célja, hogy bevezesse a hallgatókat a nyelvi változás problematikájába. Bemutatja a nyelvek változásával kapcsolatos mítoszokat, majd a történeti nyelvtudomány kialakulását. Részletesen tárgyalja a nyelvek változásának okrendszerét, annak nyelvfilozófiai okaitól kezdve a konkrét külső és belső okokig. Kitér a nyelvi változások körülményeire és jellegére, valamint bemutatja a történeti nyelvtudomány rokon- és segédtudományait.

A történeti nyelvészet mibenléte, viszonya a leíró és az általános nyelvészethez, a történeti nyelvészet módszerei.

A történeti nyelvészet előzményei: mítoszok és mondák a nyelv(ek) keletkezéséről; a történeti nyelvtudomány kialakulása; történeti nyelvészet kontra (?) leíró nyelvészet.

A nyelvi változás kérdésköre nyelvfilozófiai szempontból. Állandóság és változás dialektikája a nyelvben. A nyelvi változások potencialitásai és realizációi. Változás és fejlődés kérdése a nyelvben. A nyelvi változás és a láthatatlan kéz elmélete.

A legfontosabb változástípusok: hangváltozások, jelentésváltozások, a nyelvi rendszer változásai. A grammatikalizáció.

A nyelvi változások **nyelven kívüli** külső okai (gazdasági, társadalmi-politikai, földrajzi, fiziológiai stb. okok).

A nyelvi változások **nyelvi** külső okai (szub- vagy szupersztrátumhatás, ill. areális érintkezés). A kétnyelvűség és a nyelvi interferencia kérdésköre. A nyelvi kölcsönzés elméleti kérdései, példák a nyelvi kölcsönzés különböző típusaira a dunai nyelvcsaládból.

A nyelvi változások **nyelven belüli** okai: a gondolkodás fejlődéséből fakadó okok; a nyelvi rendszerből fakadó okok (az analógia fogalma, hatásmechanizmusa, típusai; a kommunikációból fakadó teleologikus változási tényezők (érthetőbb, pontosabb, világosabb közlésre való törekvés /újrajelölések, a zavaró homonímia megszüntetése/; a gazdaságosságra, ökonómiára való törekvés; az esztétikai igényességre való törekvés, a nyelvi tabu és a tabukerülés). Herman József információelméleti modellje a nyelvi változások külső és belső tényezőinek direkt kapcsolatáról.

A nyelvi változások körülményei (a változások társadalmisága és területisége; egységesülés és elkülönülés a nyelvben).

A nyelvi változások jellege (lassú és gyors változások, spontán és tudatos változások, a régi és az új küzdelme a nyelvben: archaizmus és neologizmus).

A történeti nyelvtudomány **forrásai** és **rokontudományai**:

A nyelvemlékek és a régi nyelvtanok vallomása (a nyelvemlékek típusai, lokalizációjuk, időmeghatározás stb.).

A mai élő nyelv és nyelvváltozatok vallomása, a belső rekonstrukció fogalma, módszerei.

A rokon nyelvek vallomása, az összehasonlító nyelvészet módszerei, az alapnyelvi rekonstrukció kérdésköre.

A kölcsönző nyelvek vallomása, az areális nyelvészet tanúságtétele.

A nyelvtipológiai kutatások vallomása, az összehasonlító nyelvészet és a nyelvtipológia összehasonlítása.

A történeti nyelvészet **segédtudományai** (politikátörténet, művelődéstörténet, néprajz, régészet, matematika (statisztika, glottokronológia), szociológia (szociolingvisztika), paleográfia, pszichológia stb.).

Az előadások anyaga nagyrészt tartalmazza a fenti témaköröket, a felkészüléshez emellett a következő munkákat, ill. azok megfelelő fejezeteit ajánljuk:

Róna-Tas András: A nyelvrokonság. Budapest 1978.

Benkő Loránd: A történeti nyelvtudomány alapjai. Budapest 1988.

Bynon, Theodora: Történeti nyelvészet. Budapest, 1997.

Bárczi - Benkő - Berrár: A magyar nyelv története. Budapest 1967. (és a további kiadások)

Chrystal, David: A nyelv enciklopédiája. Budapest 1998. Osiris.

Kiss Jenő – Pusztai Ferenc: Magyar nyelvtörténet. Bp. 2003. Osiris.

Az előadást egy PPT-alapú diasorozat támogatja, amely minden évben frissül valamennyivel. Az órák látogatása ezért értelemszerűen sokat segít a vizsgára való eredményes felkészülésben, de fel lehet készülni a megadott szakirodalomból is. Ez utóbbi felkészülést választva is kötelező azonban az előadások legalább felén (6 előadáson) részt venni.

A számonkérés módja: szóbeli vizsga.

Prof. Dr. Forgács Tamás
egyetemi tanár